

**ПРО ДЕЯКІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ АЛЬФА-ЧАСТИНОК
З ЕНЕРГІЄЮ 27.2 МеВ З ЯДРАМИ ВУГЛЕЦЮ**

О. К. Горпинич, Віт. М. Пірнак, О. М. Поворозник, Ю. С. Рознюк, Б. Г. Стружко

На циклотроні У-120 у кореляційному експерименті паралельно з вивченням $\alpha+d$ взаємодії досліджувалися механізми збудження та розпаду станів ядра ^{12}C , утворених внаслідок опромінення дейтерій-вуглецевої мішені пучком альфа-частинок з енергією 27.2 МеВ, шляхом реєстрації збігів альфа-частинок. Встановлено, що основними механізмами проходження $\alpha+^{12}\text{C}$ взаємодії при даній енергії є утворення ядер ^{12}C в збуджених станах, які розпадаються з вильотом альфа-частинки та ядра ^8Be в основному та збуджених станах з подальшим його розпадом на дві альфа-частинки. Виявлено інтенсивне заселення рівня ядра ^8Be з енергією збудження близько 7 МеВ.

Численні дослідження взаємодії, що виникає внаслідок зіткнення двох ядер, показали, що існує велика ймовірність вильоту різних фрагментів, а не тільки нуклонів [1 - 4]. Протягом останніх років значна кількість робіт присвячується дослідженню кластерної природи структури легких ядер. З цієї точки зору найбільш привабливим є дослідження ядер ^{12}C , ^{16}O , багато особливостей яких пояснюються на основі альфа-кластерної моделі. У даній роботі проводяться дослідження механізмів реакції (α , 2α) на ядрі ^{12}C при енергії пучка альфа-частинок 27.2 МеВ, шляхом реєстрації α - α збігів для таких пар кутів вильоту альфа-частинок: 18.9° - 22.25° ; 18.9° - 24.25° $\Delta\phi = 180^\circ$. Як мішень використовували дейтерій-поліетиленову плівку товщиною 400 мкг/см². Продукти реакції реєструвались за допомогою двох ΔE - E телескопів. Усі експериментальні умови були такі ж, як і в [5], оскільки наведене в тій роботі дослідження $\alpha+d$ системи проводилось паралельно в одних і тих же експериментальних експозиціях.

Важливість коректного визначення енергії в кореляційному експерименті не викликає сумніву. У багаточастинкових реакціях енергія частинки, яка налітає, розподіляється між продуктами реакції згідно з кінематикою. При дослідженні таких процесів надзвичайно важливо знати абсолютні значення енергій частинок, що утворюються у вихідному каналі. З цією метою проводиться енергетична калібровка детекторів, які реєструють частинки. У кореляційному експерименті для ідентифікації типу частинок, як мінімум, використовується два телескопи напівпровідникових детекторів, кожний з яких складається з кремнієвих ΔE та E -детекторів. Калібровка кожного детектора проводиться окремо. Традиційно для калібровки детекторів використовуються джерела випромінювання альфа-частинок з розпаду радіоактивних ізотопів урану, плутонію та радію. Оскільки енергія альфа-частинок, що випромінюються цими джерелами обмежується величиною приблизно 8 МеВ, а для цієї енергії пробіг альфа-частинок у кремнії складає біля 50 мкм, то таким чином можна калібрувати лише тонкі детектори. Для калібровки E -детекторів використовуються продукти ядерних реакцій на мішенях з відомим ізотопним складом. До недоліків такої процедури відноситься той факт, що калібровка ΔE -детектора проводиться поза умов конкретного експерименту і тому потрібно забезпечити точне відтворення всіх характеристик (напруга зміщення, коефіцієнти підсилення спектрометричних трактів і т. п.), що є проблематичним в умовах реального експерименту. У даній роботі пропонується процедура калібровки, вільна від цих недоліків, що дозволяє відмовитись від використання альфа-джерел. Відомо, що телескопи, які складаються з "прострільного" (ΔE) та детектора повного поглинання (E), що включені на збіг, широко використовуються з метою ідентифікації заряджених продуктів реакцій. На рис. 1 показано типовий двовимірний спектр (256×256 каналів), де по осі ординат відкладено втрати енергії налітаючої частинки в ΔE -детекторі, а по осі абсцис – повна втрата енергії. Цифрами позначено положення піків від розсіяння альфа-частинок на

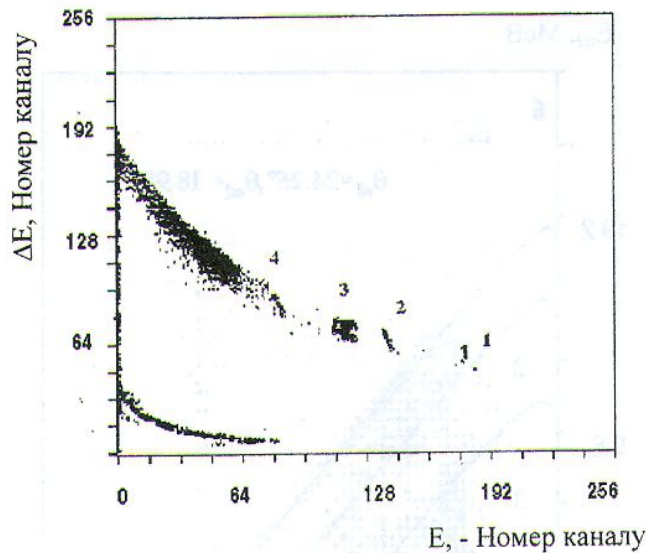

Рис. 1. Двовимірний ΔE - E -спектр продуктів $\alpha + {}^{12}\text{C}$ взаємодії для кута реєстрації 22.25° .

вуглецеві та дейтерії: 1 – пружне розсіяння, 2, 4 – непружне розсіяння із збудженням станів ядра ${}^{12}\text{C}$ (4,43 та 9,63 MeV відповідно); 3 – пружне розсіяння альфа-частинок на дейтерії. Енергії, яким відповідають ці положення піків на спектрах, відомі з кінематичних розрахунків для заданої енергії частинок, які налітають, та кута, під яким реєструються продукти взаємодії. Кожне значення енергії E_i (N_{yi} , N_{xi}) на локусі альфа-частинок є сумою двох частин - E_{xi} та E_{yi} :

$$E_i(N_{yi}, N_{xi}) = E_{xi} + E_{yi}, \quad (1)$$

де N_{xi} , N_{yi} - число каналів по осям x та y відповідно. Виходячи з вимог лінійності до спектрометричних трактів можемо

записати загальне рівняння

$$E_i(N_{yi}, N_{xi}) = C_1 N_{xi} + C_3 + C_2 N_{yi} + C_4, \quad (2)$$

де C_1 , C_2 – калібровочні коефіцієнти, які являють собою ціну каналу (MeV/канал) для E та ΔE детекторів відповідно; C_3 , C_4 – константи, які визначаються властивостями спектроскопічних трактів E та ΔE відповідно; i – номер калібровочного піка.

Якщо знати точно товщину ΔE -детектора (ΔX) та використовувати значення питомих енергетичних втрат $dE(E)/dx$ від енергії для кремнію, можна складову енергії E_{yi} записати як

$$dE(E_i)/dx (\Delta X) = C_2 N_{yi} + C_4, \quad (3)$$

звідки можна визначити коефіцієнти C_2 і C_4 .

Підставивши (3) в загальне рівняння (2), отримаємо систему рівнянь для i -точок:

$$E_i(N_{yi}, N_{xi}) = C_1 N_{xi} + C_3 + (dE_i(E_i)/dx) (\Delta X), \quad (4)$$

з яких визначаємо решту калібровочних коефіцієнтів: C_1 і C_3 .

У реальному експерименті завжди є деяка невизначеність у товщині ΔE -детектора: це й похибка вимірювання товщини детектора при виготовленні, і залежність чутливого шару від напруги зміщення тощо. Похибка визначення дійсної товщини ΔE , як видно з рівнянь (3) і (4), може суттєво впливати на величину калібровочних коефіцієнтів. З метою усунення цієї невизначеності, використовуючи знайдені параметри, проводимо пряму лінію через реперні точки 1 - 4 за методом найменших квадратів, змінюючи величину товщини ΔE -детектора у визначених межах із кроком 10 мкм, за допомогою цієї процедури визначаються як дійсна товщина "тонкого" детектора, так і калібровочні коефіцієнти. На рис. 2 показано матриці збігів альфа-частинок, побудовані з визначеними за вище описаною процедурою калібровочними коефіцієнтами. На осях E_1 та E_2 відкладено абсолютні величини енергій альфа-частинок (MeV).

Із вивчення структури ${}^{12}\text{C}$ за допомогою різноманітних ядерних реакцій у широкому енергетичному діапазоні [2, 6, 7] вважається, що розпад ядра ${}^{12}\text{C}$ на три альфа-частинки відбувається, в основному, шляхом послідовного розпаду збуджених станів ${}^{12}\text{C}$ через

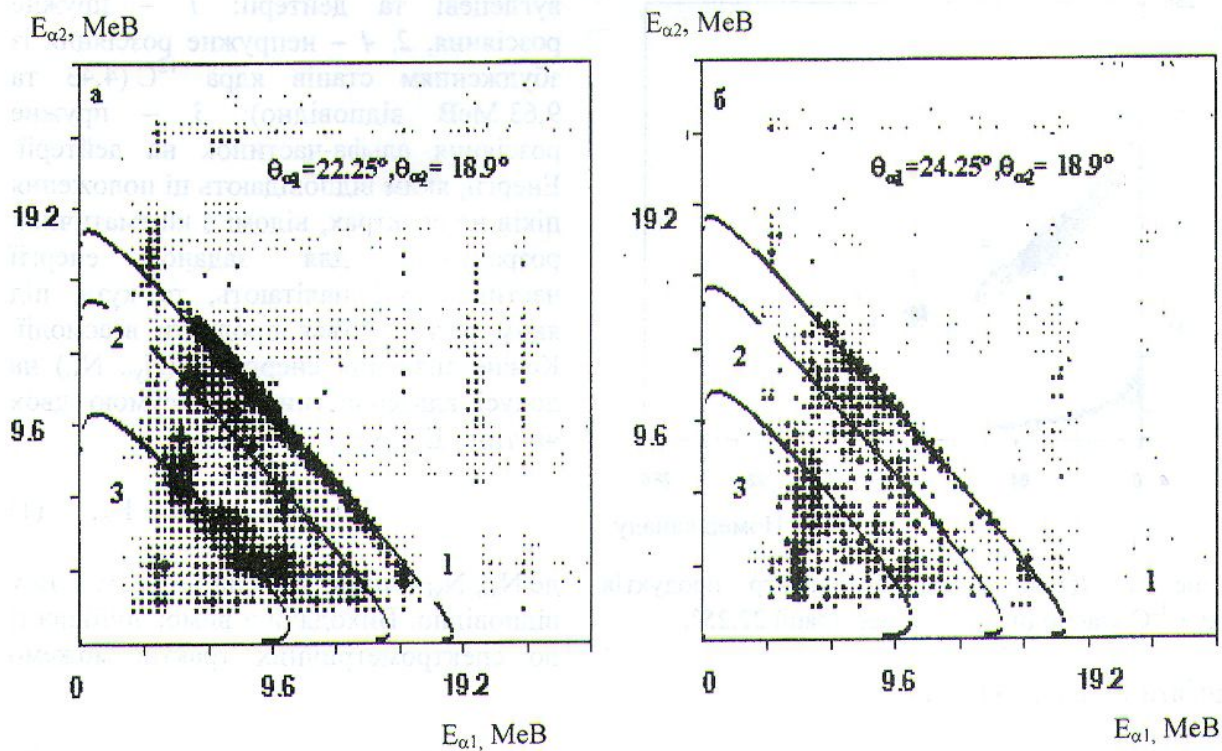

Рис. 2. Матриці α - α збігів, отримані внаслідок $\alpha + {}^{12}\text{C}$ взаємодії при $E_\alpha = 27.2$ MeV.

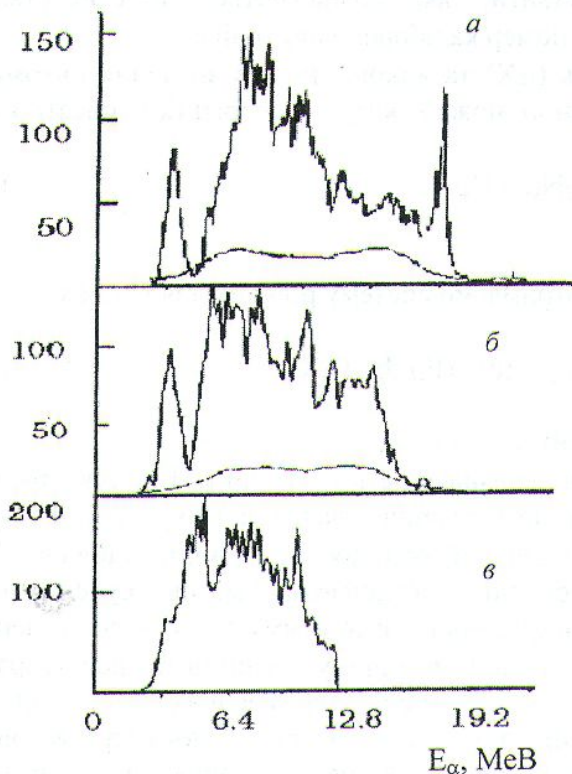

Рис. 3. Проекції локусів матриці α - α збігів на вісь енергії альфа-частинок. Суцільні нижні лінії: *a* – вклад від утворення ${}^8\text{Be}_{0,c} + {}^8\text{Be}_{2,94}$; *б* – вклад від утворення ${}^8\text{Be}_{2,94} + {}^8\text{Be}_{2,94}$.

збудження та подальший розпад станів ${}^8\text{Be}$. Здебільшого у таких дослідженнях спостерігалися послідовні розпади через формування основного вузького ~ 7 eV стану ${}^8\text{Be}(0^+)$ та першого збудженого стану ${}^8\text{Be}(E^* = 2.94 \text{ MeV}, 2^+)$ [8] з їх подальшим розпадом на дві альфа-частинки. Як видно з отриманих нами двовимірних матриць α - α збігів (див. рис. 2), спостерігаються три різні за шириною та заселеністю локуси. Перший вузький локус, позначений цифрою 1, відповідає проходженню ${}^{12}\text{C} + \alpha$ взаємодії через тричастинкову реакцію ${}^{12}\text{C}(\alpha, \alpha\alpha){}^8\text{Be}_{0,c}$, що підтверджує й розрахункова кінематична крива, яка проходить через цей локус. Два інших локуси значно ширші й відповідають утворенню у вихідному каналі двох альфа-частинок та ядра ${}^8\text{Be}$ в різних збуджених станах. Проходження ${}^{12}\text{C} + \alpha$ взаємодії через утворення ${}^8\text{Be}$ в першому збудженому стані (енергія збудження 2.94 MeV; ширина 1.5 MeV; 2^+) відповідає другому локусу (цифра 2) на матриці, кінематична крива, яка через нього проходить, відповідає ${}^{12}\text{C}(\alpha, \alpha\alpha){}^8\text{Be}_{2,94 \text{ MeV}}$ реакції. Третій, найширший і найінтенсивніший локус, який проявляється в отриманих експерименталь-

них даних, на нашу думку, відповідає формуванню у вихідному каналі крім двох альфа-частинок ще і збудженого ядра ${}^8\text{Be}$ з енергією збудження $\sim 6 - 7 \text{ MeV}$ (0^+), про існування якого згадується в [9], але який відсутній у загально відомій роботі [8]. Кінематичну криву, яка відповідає ${}^{12}\text{C}(\alpha, \alpha\alpha){}^8\text{Be}^*_{\sim 7 \text{ MeV}}$ реакції, позначено цифрою 3.

На рис. 3 показано проекції *a*, *b*, *c* локусів, позначених на матриці α - α збігів відповідно цифрами 1, 2, 3, на вісь енергії альфа-частинок для кутів реєстрації альфа-частинок - 22.25° та 18.9° . Усі проекції мають складну резонансну структуру, що свідчить про утворення збуджених рівнів ядра ${}^{12}\text{C}^*$, які на другій стадії розпадаються на альфа-частинку та ядро ${}^8\text{Be}$ в основному стані та двох збуджених станах. Суцільні криві (див. рис. 3, *a*, *b*), розраховані в рамках моделі послідовного розпаду за формулою Брейта - Вігнера, відповідають утворенню на першому етапі реакції ядер ${}^8\text{Be}_{o,c} + {}^8\text{Be}^*_{2.94}$ (*a*) та ядер ${}^8\text{Be}^*_{2.94} + {}^8\text{Be}^*_{2.94}$ (*b*). Як видно, для повного опису експерименту слід коректно врахувати інтенсивний вклад від утворення збуджених рівнів ядра ${}^{12}\text{C}$, що розпадаються через утворення $\alpha + {}^8\text{Be}_{o,c}$ (*a*) та $\alpha + {}^8\text{Be}_{2.94}$. Подальший аналіз цих даних дозволить визначити як параметри резонансу ${}^8\text{Be}$ в області енергії збудження $6 - 7 \text{ MeV}$, так і співвідношення гілок розпаду збуджених рівнів ${}^{12}\text{C}$ через випромінювання альфа-частинки та ядер ${}^8\text{Be}$ в основному та збуджених станах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Березной Ю.А., Ключарев А.П., Руткевич Н.Я. // УФЖ. - 1978. - Т. 93. - № 11. - С. 1841.
2. Руткевич Н.Я., Ключарев А.П., Дуйсебаев А.Д. и др. // Изв. АН СССР. Сер. физ. - 1981. - Т. 45. - С. 195.
3. Михелашвили Т.Я., Смирнов Ю.Ф., Широков А.М. // ЯФ. - 1988. - Т. 48, вып. 4 (10). - С. 969.
4. Коршенинников А.А. // ЯФ. - 1990. - Т. 52, вып. 5 (11). - С. 1304.
5. Горпинич О.К., Пирнак Вит.М., Поворозник О.М. та ін. // Збірник наукових праць Інституту ядерних досліджень НАН України. - Київ, 2001. - № 1 (3). - С. 71.
6. Balamuth D.P., Zurmühle R.W., Tabor S.L. // Phys. Rev. C. - 1974. - Vol. 10. - P. 975.
7. Waggoner M.A., Eitter J.E., Holmgren H.D., Moazed C. // Nucl. Phys. - 1966. - Vol. 88. - P. 81.
8. Ajzenberg-Selove F. // Nucl. Phys. - 1984. - Vol. A413. - P. 81.
9. Table of isotopes / Seventh edition, edited by Lederer G., Hollander J.H. and Perlman I. 1. 1978. Lawrence Berkeley Laboratory, P. 4

О НЕКОТОРЫХ МЕХАНИЗМАХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ АЛЬФА-ЧАСТИЦ С ЭНЕРГИЕЙ 27.2 МэВ С ЯДРАМИ УГЛЕРОДА

О. К. Горпинич, Вит. Н. Пирнак, О. М. Поворозник, Ю. С. Рознюк, Б. Г. Стружко

На циклотроне У-120 в корреляционном эксперименте параллельно с изучением $\alpha + d$ взаимодействия исследовались механизмы возбуждения и распада состояний ядра ${}^{12}\text{C}$, образованных вследствие облучения дейтерий-углеродной мишени пучком альфа-частиц с энергией 27.2 МэВ путем регистрации совпадений альфа-частиц. Установлено, что основным механизмом $\alpha + {}^{12}\text{C}$ взаимодействия при энергии налетающих частиц 27.2 МэВ являются образования возбужденных состояний ${}^{12}\text{C}$, которые распадаются с вылетом альфа-частицы и ядра ${}^8\text{Be}$ в основном и возбужденных состояниях. Обнаружено интенсивное заселение возбужденного уровня ${}^8\text{Be}$ с энергией возбуждения около 7 МэВ.

**ON SOME MECHANISMS OF INTERACTION WITH CARBON'S NUCLEI
AT ALPHA-PARTICLE'S ENERGY 27.2 MeV****O. K. Gorpinich, Vit. M. Pirnak, O. M. Povoroznyk, Yu. S. Roznyuk, B. G. Struzhko**

On U - 120 cyclotron in correlation experiment in parallel to the study of $\alpha + d$ interaction the mechanisms of excitation and decay of states of a nucleus ^{12}C , formed as a result of an irradiation of a $(\text{CD}_2)_n$ target by beam of alpha-particles with energy 27.2 MeV by registration of alpha-particle's coincidences were investigated. Basic mechanism of $\alpha + ^{12}\text{C}$ interaction at energy of incident particles 27.2 MeV are the formation of the excited states ^{12}C , which break up on α -particle and nucleus ^8Be in ground and excited states. Intensive occupancy of excited level of ^8Be with energy excitation approximately 7 MeV is defined.